dr hab. Anna Zalcewicz, profesor uczelni
Zakład Prawa Gospodarczego
i Polityki Gospodarczej
Wydział Administracji i Nauk Społecznych
Politechnika Warszawska

Warszawa, 28 października 2023 r.

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr. Tomasza Smolińskiego

pt. „Praktyczne aspekty ochrony konsumenta na rynku usług finansowych na przykładzie roszczeń konsumentów z tytułu zawartych umów kredytu waloryzowanych kursem walut obcych", Olsztyn 2023 r. (maszynopis), ss. 307

I. Podstawa sporządzenia recenzji

Recenzja została sporządzona w związku z powołaniem uchwałą Nr 50/2023/RD w dniu 28 września 2023 r. przez Radę Naukową Dyscypliny Nauki Prawne Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie na recenzenta rozprawy doktorskiej mgr. Tomasza Smolińskiego pt. „Praktyczne aspekty ochrony konsumenta na rynku usług finansowych na przykładzie roszczeń konsumentów z tytułu zawartych umów kredytu waloryzowanych kursem walut obcych" napisanej pod kierunkiem dr. hab. Michała Mariańskiego.

pl. Politechniki 1
00-661 Warszawa
tel. +48 (22) 234 64 17
tel. +48 (22) 234 59 58
sekretariat.wains@pw.edu.pl
ans.pw.edu.pl

Głównym celem sporządzenia niniejszej recenzji jest rozstrzygnięcie czy przygotowana rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej bądź społecznej, wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktoranta w dyscyplinie naukowej nauki prawne oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

II. Ocena oryginalności rozwiązania problemu naukowego

Kryterium merytoryczne, jakim jest oryginalność rozwiązania problemu naukowego w rozprawie, musi odnosić się w pierwszej kolejności do zidentyfikowania i oceny czy ubiegający się o stopień doktora dokonał wyboru problematyki badawczej pozwalającej na nowatorskie, atrakcyjne poznawczo spojrzenie na wybrane zagadnienie. W przedstawionej do recenzji dysertacji wybór tematyki należy uznać za spełniający te przesłanki. Temat wyznacza istotny badawczo obszar w zakresie ochrony konsumenta na rynku usług finansowych. Autor dysertacji ogranicza go do szczególnie dyskusyjnego i wrażliwego pola umów kredytu waloryzowanych kursem walut obcych. Jest to sfera przenikania się prawa ochrony konsumenta, prywatnego prawa bankowego, prawa rynku finansowego, wymagająca pod względem znajomości orzecznictwa unijnego, w niewielkim jeszcze stopniu poddana pod dyskurs naukowy. Jednocześnie kwestie poruszane w pracy są niezwykle istotne dla praktyki. Zawierane w Polsce, przede wszystkim w latach 2004–2011, umowy kredytowe o kredyt waloryzowany walutą obcą powodowały określone skutki ekonomiczne w zakresie ryzyka wahań kursów i prowadziły do trudnych do przyjęcia dla konsumentów konsekwencji. W rezultacie przed sądami powszechnymi w Polsce zaczęły być wszczynane sprawy mające doprowadzić do uchylenia negatywnych następstw zawieranych umów. Problem ten

pl. Politechniki 1
00-661 Warszawa
tel. +48 (22) 234 64 17
tel. +48 (22) 234 59 58
sekretariat.wains@pw.edu.pl
ans.pw.edu.pl

niewątpliwie będzie narastał, a niejednolite obecnie orzecznictwo i braki w zakresie szerszego, ugruntowanego stanowiska doktryny prawa stanowią wyzwanie dla zapewnienia właściwej ochrony konsumentom. Podjęcie zatem analiz w tym obszarze ochrony konsumenta na rynku finansowym należy ocenić bardzo wysoko i uznać za świadczące o dojrzałości badawczej Pana Magistra.

Kolejnym czynnikiem pozwalającym pozytywnie ocenić aspekt oryginalności recenzowanej pracy jest sformułowana teza badawcza. Autor zasadnie stwierdza, że „polski system prawa nie zapewnia całkowitej skuteczności w zakresie ochrony konsumenta z uwagi na nieprecyzyjność rozwiązań prawnych oraz niejednolite orzecznictwo". W badanym obszarze widoczne jest, że w zakresie umów kredytów waloryzowanych kursem waluty obcej powszechnie zawieranych w obrocie konsumenckim ochrona ta następuje wtórnie, niejednokrotnie dopiero w wyniku rozstrzygnięcia przez sądy sporu o ukształtowanie stosunku prawnego i jego zgodności z prawem. Skala prowadzonych spraw jest znacząca, a jednocześnie do Sądu Najwyższego kierowane są w tym przedmiocie pytania prawne oraz formułowane są zapytania do TSUE, co świadczy o trudnościach, z jakimi mierzą się orzekający w tych sprawach.

Zakres analiz prowadzonych w rozprawie jest zgodny z jej tematem, a Doktorant dokonał właściwej oceny stanu prawnego i przedstawienia poglądów doktryny oraz stanowiska judykatury.

Rozważania Pana Magistra, we wprowadzającej części dysertacji, odnoszące się do kwestii terminologicznych nie budzą zastrzeżeń. Autor prawidłowo dokonuje ustaleń definicyjnych dotyczących określenia „konsument" w oparciu o definicje legalne ujęte w prawie polskim oraz unijnym, a także uwzględniając bogaty dorobek naukowy przedstawicieli

pl. Politechniki 1
00-661 Warszawa
tel. +48 (22) 234 64 17
tel. +48 (22) 234 59 58
sekretariat.wains@pw.edu.pl
ans.pw.edu.pl

doktryny prawa cywilnego, prawa unijnego i prawa rynku finansowego. Stara się również ukazać konstrukcję prawną ochrony konsumenta w świetle prawa krajowego oraz Unii Europejskiej. Ten w całości pozytywny odbiór analiz merytorycznych zaburza jedynie brak precyzji językowej Autora, który posługuje się m.in. zwrotami „dokonano również porównania osoby konsumenta i klienta na rynku usług finansowych" (s. 13) czy „dokonując pełnej analizy charakteru konsumenta" (s. 27), co sugerowałoby nie analizy znaczenia członu definiowanego (definiensa), a zespołu cech psychicznych czy cech właściwych danemu podmiotowi.

Kolejną sferą badań i rozważań jest ta związana z oceną zawieranych umów kredytowych pod kątem ich nieważności w całości w przypadku uznania sprzeczności postanowień umownych z bezwzględnie obowiązującymi przepisami prawa, zasadami współżycia społecznego i zasadą swobody umów. Dokonane w tej części ustalenia skłoniły Autora do uznania, że w orzecznictwie wyrażane jest stanowisko, że „obowiązek przedstawiania przez instytucje kredytowe kredytobiorcom rzetelnej informacji na temat ryzyka walutowego przekracza w swojej formie blankietowej stwierdzenie o istnieniu ryzyka walutowego, albo okoliczność, że kursy walut się zmieniają. Przekazana kredytobiorcy informacja musi być na tyle rozbudowana, aby dała mu możliwość wyobrażenia sobie możliwych zagrożeń i ich zakresu, oraz wpłynęła na zrozumienie wpływu zmian kursu na wysokość jego zobowiązań z umowy kredytu" (s. 116). Słusznie podkreśla On, że kształtująca się linia orzecznicza zmierza w kierunku „zapewnienia skuteczności mechanizmów ochronnych i wypełnienia celów prewencyjnych" (s. 117).

Następnie, w rozdziale III poświęconym zagadnieniom akcesoryjnym dotyczącym sporów na tle umów kredytu waloryzowanych kursem walut obcych, Pan Magister przedstawia stanowisko judykatury i doktryny

pl. Politechniki 1
00-661 Warszawa
tel. +48 (22) 234 64 17
tel. +48 (22) 234 59 58
sekretariat.wains@pw.edu.pl
ans.pw.edu.pl

oraz podejmuje ciekawą polemikę w temacie możliwości uznania umowy kredytu waloryzowanego jako instrumentu finansowego bądź umowy z wbudowanym instrumentem pochodnym. Wskazuje na argumenty mogące przemawiać za takim stanowiskiem albo uniemożliwiać jego przyjęcie, odnosząc się między innymi do: przedmiotu świadczenia, woli stron, oceny możliwości oddzielenia wbudowanego instrumentu pochodnego od świadczenia głównego, ekonomicznej losowości świadczenia ubocznego jako element treści umowy świadczenia głównego.

Słabością tego rozdziału jest od strony merytorycznej brak podsumowania, które zawsze stanowi dodatkową wartość dysertacji pozwalając zamknąć pewien cząstkowy obszar rozważań klamrą spinającą jego początek, w którym ujęte są pytania badawcze nakierowane na dokonanie ustaleń w danym aspekcie, z końcem, w którego treści czytelnik odnajduje odpowiedzi na nie. Przy czym nie jest to jedyny rozdział, w którym nie ujęto podsumowania, podobnie jest w rozdziale V. Dodatkowo rozdział ten burzy również nieco całą konstrukcję pracy poprzez niezachowanie proporcji jego obszerności w odniesieniu do pozostałych części pracy.

Powracając na grunt oceny merytorycznej, dalsze dociekania Doktoranta dotyczą roszczeń banków z tytułu korzystania przez konsumenta z wypłaconego kapitału kredytu w przypadku rozliczania nieważnej umowy (abuzywnej umowy kredytu). Rozważane już wstępnie w poprzednim rozdziale kwestie związane z poszukiwaniem odpowiedzi na pytania czy między stronami umowy (kredytodawcą i kredytobiorcą) powstają dwie kondykcje, czy też – zgodnie z tzw. teorią salda – jedna, Autor dysertacji uzupełnia o kolejne i stara się dokonać ustaleń czy w związku ze zwrotem kredytu, bank ma podstawy, ze względu fakt korzystania przez kredytobiorcę ze środków kredytu przez pewien okres czasu, do roszczeń o wynagrodzenie za korzystanie z kapitału. Ustalenia

pl. Politechniki 1
00-661 Warszawa
tel. +48 (22) 234 64 17
tel. +48 (22) 234 59 58
sekretariat.wains@pw.edu.pl
ans.pw.edu.pl

te są istotne ze względu na brak jednoznacznej regulacji skutków nieważności abuzywnej umowy kredytu. Przeprowadzone przez Pana Magistra badania ukierunkowują wnioski na przyjęcie stwierdzenia, że w tym przypadku powinny nierzetelnego profesjonalistę dotknąć sankcje braku roszczeń, co pozostaje w zgodzie z orzecznictwem TSUE podkreślającym, że ochrona konsumenta powinna następować poprzez prewencję indywidualną oraz generalną i zachowanie celu odstraszającego wynikającego z prawa unijnego w zakresie ochrony konsumentów.

W rozprawie rozważania zostały również oparte o wyniki badań empirycznych. W celu dokonania ustaleń Autor dokonał analizy akt Sądu Okręgowego w Olsztynie oraz Sądu Okręgowego w Warszawie w zakresie spraw dotyczących umów kredytów waloryzowanych. Ogólną uwagę, jaką można sformułować w zakresie tej części pracy jest brak syntetycznego ujęcia i wykorzystania dokonanych ustaleń do sformułowania generalnych obserwacji. Przedstawienie w sposób tak drobiazgowy okoliczności rozstrzygnięcia sprawy, choć oczywiście możliwe w ramach swobody autorskiej decydowania o prezentacji wyników badań, nie służy ani przejrzystości pracy ani jej pozytywnemu odbiorowi. Stosunkowo bogate merytorycznie źródło danych nie zostało w pełni zagospodarowane i wykorzystane. Podkreślając walor badań empirycznych, zasadność przeprowadzonych badań i ich wartość dla zilustrowania omawianych problemów badawczych należy jednak zachęcić Pana Magistra, by w dalszej pracy naukowej rozważył inne sposoby prezentowania wyników. Wydaje się, że służyłoby pracy, by od strony konstrukcyjnej rozdział ten został w inny sposób wkomponowany w dysertację, gdyż całościowo (tytuł rozdziału, podtytuły, prezentacja treści orzeczeń) osłabia

pl. Politechniki 1
00-661 Warszawa
tel. +48 (22) 234 64 17
tel. +48 (22) 234 59 58
sekretariat.wains@pw.edu.pl
ans.pw.edu.pl

niewątpliwie ciekawe naukowo opracowanie.

Niezależnie od zgłoszonych uwag niewątpliwie praca jest wartościowa i przygotowana na wysokim poziomie merytorycznym, zawierająca dojrzałe wnioski i interesujące konkluzje.

Dokonane oceny merytoryczne dotyczące zakreślenia obszaru badawczego, wyboru tematu pracy, sformułowanego problemu badawczego, a także treści dysertacji należy uzupełnić o odniesienie się do strony formalnej rozprawy.

W pierwszej kolejności zauważyć należy, że konstrukcja pracy jest zgodna z wymogami stawianymi pracom doktorskim, w szczególności zawiera pytania badawcze, określa zastosowane metody badawcze, omawia stan wiedzy, jak również zawiera wnioski z przeprowadzonych badań.

W dysertacji został dokonany podział na siedem głównych jednostek obejmujących: Wstęp (s. 10-15), pięć rozdziałów (I. Konsument w przestrzeni prawnej: s. 16 – 36; II. Płaszczyzna sporów sądowych na tle umów waloryzowanych kursem walut obcych: s. 37 – 117; III. Zagadnienia akcesoryjne dotyczące sporów na tle umów kredytu waloryzowanych kursem walut obcych: s. 118 – 137; IV. Zasadność roszczeń banków z tytułu korzystania przez konsumenta z wypłaconego kapitału kredytu: s. 138 – 222; V. Analiza akt i kierunki orzecznictwa sądów powszechnych w sprawach dotyczących umów kredytu waloryzowanych kursem walut obcych: s. 224 – 264; oraz Zakończenie: s. 265 – 269). Pracę uzupełniają stosowne wykazy (wykaz aktów prawnych, literatury, orzecznictwa oraz pozostałych źródeł).

Nie można nie sformułować jednak pewnych uwag krytycznych dotyczących strony kompozycyjnej. Odnoszą się one do dwóch aspektów. Po pierwsze, widoczne są trudności, z jakimi mierzył się Doktorant w proporcjonalnym podziele treści. Odzwierciedla to znaczący brak równowagi

pl. Politechniki 1
00-661 Warszawa
tel. +48 (22) 234 64 17
tel. +48 (22) 234 59 58
sekretariat.wains@pw.edu.pl
ans.pw.edu.pl

między objętością poszczególnych częsci rozprawy. Po drugie, tytuł każdego rozdziału powinien nie tylko brzmieć komunikatywnie, odpowiadać zamieszczonej treści, ale również zostać ustalony w sposób problemowy. Kryteria te w niepełnym zakresie spełnia tytuł rozdziału V. Niemniej nie ma wątpliwości, że przyjęty układ pracy umożliwia całościowe zapoznanie się z postawionym problemem badawczym i zachowana jest logika w prezentacji treści.

Zdecydowanie Doktorant niedokonał również właściwego uporządkowania wewnątrz sporządzonych wykazów. Na poziomie rozprawy doktorskiej wymagane byłoby ustalenie kolejności z zachowaniem odpowiedniej hierarchii aktów prawa krajowego (Konstytucja, ustawy, rozporządzenia) oraz porządku chronologicznego (uporządkowania według dat w ramach tej samej rangi aktów, począwszy od najstarszych). Podobną uwagę można sformułować do wykazu aktów prawa unijnego. Niemniej sam dobór źródeł wskazuje niewątpliwie na umiejętność Doktoranta właściwego wiązania gromadzonego i analizowanego materiału naukowego z tematem pracy oraz obszarem badawczym. Na podkreślenia zasługuje też i to, że wielkim atutem prowadzonych wywodów i argumentacji jest szeroka analiza orzecznictwa, pozwalająca w sposób kompleksowy przedstawić istotne kwestie sporne w zakresie umów kredytów waloryzowanych kursem walut obcych i rozstrzygnięcia judykatury.

Następną kwestią jest ocena strony językowej pracy. Pan Magister ma odpowiednie kompetencje lingwistyczne, posługuje się terminologią właściwą dyscyplinie nauk prawnych, jasno formułuje swoje poglądy, posiada stosowną biegłość stylistyczno-językową. W pracy dostrzec można jednak pewne błędy m.in. literowe, interpunkcyjne i stylistyczne (przykładowo „Uregulowanie systemu ochrona konsumentów", s. 3, „Literatura przedmiotu zauważa", s. 27).

pl. Politechniki 1
00-661 Warszawa
tel. +48 (22) 234 64 17
tel. +48 (22) 234 59 58
sekretariat.wains@pw.edu.pl
ans.pw.edu.pl

Wymagana byłaby też większa uwaga w zakresie posługiwania się pojęciem „prawo unijne" (w kilku przypadkach Autor zamiast na prawo unijne wskazuje na prawo wspólnotowe, np. s. 35). Można także zgłosić uwagę w zakresie braku stosowania kursywy przy zastosowaniu zwrotów obcojęzycznych (np. „*essentialia negotii*", „*lex specialis*", „*ex tunc*") oraz występujących brakach, wskazywanych już we wcześniejszej części recenzji, precyzji językowej.

Od strony redakcyjnej praca jest przygotowana dobrze.

Reasumując, niezależnie od zgłoszenia pewnych uwag krytycznych, Doktorant właściwie ujął temat badawczy i w swojej dysertacji dokonał przedstawienia oryginalnego problemu naukowego. Praca została przygotowana w sposób nie budzący wątpliwości, co do spełnienia kryteriów stawianych rozprawom doktorskim.

III. Ogólna wiedza teoretyczna Doktoranta w dyscyplinie nauki prawne oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej

Lektura dysertacji pozwala stwierdzić, że Pan Magister Tomasz Smoliński ma głęboką znajomość przepisów prawa, konstrukcji teoretycznych, potrafi uchwycić właściwy kontekst systemowy i dokonywać poprawnej wykładni prawa. Wykazuje się właściwą wiedzą zdobytą w toku studiów i prowadzonych badań naukowych. Na podkreślenie zasługuje poprawne ujęcie przez niego problemu badawczego i celów badawczych, co jest niewątpliwie wynikiem doskonałej znajomości badanego obszaru. Cele pracy, postawione i weryfikowane hipotezy, jak i warsztat naukowy, sytuują Doktoranta i jego pracę naukową w obszarze dyscypliny nauki prawne.

Rozprawę czyta się z przekonaniem o przeprowadzeniu przez Doktoranta wcześniejszej dogłębnej analizy stanu prawnego, literatury przedmiotu

pl. Politechniki 1
00-661 Warszawa
tel. +48 (22) 234 64 17
tel. +48 (22) 234 59 58
sekretariat.wains@pw.edu.pl
ans.pw.edu.pl

i orzecznictwa, o czym świadczy zarówno swoboda wypowiedzi w zakresie omawianych zagadnień, styl i sposób prowadzenia wywodu, jak również oparcie dowodzenia na odpowiednio wybranych argumentach w ramach stanowisk judykatury i doktryny.

Niewątpliwie Pan Magister Tomasz Smoliński posiadł umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, na co wskazuje rzetelność i obiektywizm przeprowadzonych badań, opanowanie i prawidłowe wykorzystanie metod oraz narzędzi badawczych, dyscyplina wywodów, umiejętność formułowania problemów badawczych.

W zakresie metod badawczych Autor wskazał na zastosowane metod: formalno-dogmatycznej, prawno-porównawczej, historyczno-prawnej, ekonomicznej analizy prawa oraz analitycznej. Pan Magister szeroko przenalizował dorobek doktryny (112 pozycji literatury, w tym 4 publikacje w języku angielskim), orzecznictwo sądów (295 orzeczeń sądów krajowych, 67 orzeczeń instytucji sądowniczych Unii Europejskiej i sądów międzynarodowych) oraz inne źródła (m.in. akty prawne, uzasadnienia do projektów ustaw). Na uznanie zasługuje zwłaszcza odniesienie się do tak licznych wyroków oraz postanowień sądow i ukazanie linii orzeczniczej.

Jednocześnie Autor w sposób skrupulatny dokonał dokumentacji źródeł zarówno w przypisach, jak bibliografii załącznikowej.

Podsumowując, z uznaniem należy wypowiedzieć się o przygotowaniu do pracy naukowej oraz ogólnej wiedzy teoretycznej Doktoranta w obszarze dyscypliny nauki prawne.

IV. Konkluzje

Przedstawiona do oceny dysertacja mgr. Tomasza Smolińskiego pt. „Praktyczne aspekty ochrony konsumenta na rynku usług finansowych na przykładzie roszczeń konsumentów z tytułu zawartych umów kredytu

pl. Politechniki 1
00-661 Warszawa
tel. +48 (22) 234 64 17
tel. +48 (22) 234 59 58
sekretariat.wains@pw.edu.pl
ans.pw.edu.pl

waloryzowanych kursem walut obcych" spełnia wszystkie kryteria właściwe dla rozpraw doktorskich, w szczególności stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego.

Analizy dokonane w pracy pozwalają uznać, że Autor opracowania wykazał się umiejętnościami potwierdzającymi jego kwalifikacje do samodzielnego prowadzenia badań naukowych, a także ogólną wiedzą teoretyczną w dyscyplinie nauki prawne. Tym samym spełnione są wszystkie warunki określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 742).

Wnoszę w związku z tym o kontynuowanie czynności w ramach przewodu doktorskiego Pana Magistra Tomasza Smolińskiego zmierzających do nadania stopnia naukowego doktora w dyscyplinie nauki prawne w dziedzinie nauki społeczne.

/---dr hab. Anna Zalcewicz---/

pl. Politechniki 1
00-661 Warszawa
tel. +48 (22) 234 64 17
tel. +48 (22) 234 59 58
sekretariat.wains@pw.edu.pl
ans.pw.edu.pl